

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ТА ВЛАСНОГО РОЛЬОВОГО КОЛА СУЧАСНОЇ ЖІНКИ

FEATURES OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE DEVELOPMENT LEVEL OF EMPATHY AND THE OWN ROLE OF A MODERN WOMAN

В статті теоретично досліджено становлення рольової теорії як підходу до вивчення особистості. Згідно з рольовою теорією особистість описується за допомогою засвоєних і прийнятих нею соціальних функцій і зразків поведінки, тобто ролей. Представлено особливості вивчення поняття «роль» в психології як засобу і механізму включення особистості в певну соціальну групу. Проаналізовано особливості особистості сучасної жінки, яка орієнтована на кар'єрний розвиток в умовах сьогодення. В роботі розкрито особливості кола ролей сучасної жінки, а також визначено склад основних ролей. Встановлено рівень рольової недостатності та рольової надмірності сучасної жінки. Виявлено домінуючі за значимістю ролі для жінки, а також ролі з максимальним дефіцитом реалізації. Проаналізовано значимість та рівень реалізації ролей сучасною жінкою та рівень її задоволеності сформованим колом ролей. Визначено рівень розвитку емпатії сучасної жінки як емоційного відгуку людини на переживання інших людей, що виявляється як у співпереживанні, так і в співчутті. Визначено рівень емпатії за декількома показниками, кожен з яких виражає ставлення до батьків, тварин, людей похилого віку, дітей, героїв художніх творів, знайомих і незнайомих людей. Встановлено взаємозв'язки між сформованим колом ролей сучасної жінки та виявленими особливостями розвитку емпатії. Використано метод кореляційного аналізу для виявлення прямих та обернених взаємозв'язків між показниками шкал задіяних у дослідженні методик. Виявлено та детально описано особливості взаємовпливу рівня розвитку емпатії сучасної жінки та кола її основних ролей.

Ключові слова: особистість, сучасна жінка, роль, коло ролей, емпатія, емпатійні почуття.

The article theoretically examines the development of role theory as an approach to the study of personality. According to the role theory, the personality is described with the help of social functions and patterns of behavior that have been learned and adopted by it, i.e., roles. Features of the study of the concept of «role» in psychology as a means and mechanism of inclusion of an individual in a certain social group are presented. The characteristics of the personality of a modern woman, who is focused on career development in today's conditions, are analyzed. The work reveals the features of the range of roles of a modern woman, and also defines the composition of the main roles. The level of role deficiency and role excess of a modern woman has been established. Roles dominant in terms of significance for women, as well as roles with the maximum deficit of implementation, were identified. The importance and level of role realization by a modern woman and the level of her satisfaction with the formed circle of roles are analyzed. The level of development of empathy of a modern woman is determined as a person's emotional response to the experiences of other people, which is manifested both in empathy and sympathy. The level of empathy was determined according to several indicators, each of which expresses the attitude towards parents, animals, the elderly, children, heroes of works of art, familiar and unfamiliar people. Interrelationships have been established between the formed circle of roles of a modern woman and the identified features of the development of empathy. The method of correlation analysis was used to identify direct and inverse relationships between the indicators of the scales of the methods used in the study. The peculiarities of the mutual influence of the level of development of empathy of a modern woman and the range of her main roles have been identified and described in detail.

Key words: personality, modern woman, role, circle of roles, empathy, empathetic feelings.

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.41.27>

Маєр Ю.В.

аспірант кафедри практичної психології Криворізький державний педагогічний університет

На сучасному етапі розвитку українського суспільства різко змінюється ставлення оточуючих до особистості жінки. Історичні ролі жінки-матері, жінки-берегині поступово змінюються ролями у діловій та професійній сфері. Жінка стає активним суб'єктом суспільного життя та включається у різні процеси життєдіяльності суспільства. Саме тому дослідження психологічних особливостей сучасної жінки є актуальною проблемою сьогодення. Крім того, психологічні особливості жінки стають предметом зацікавленості не лише науковців, практиків, але й її самої. Сучасна жінка орієнтована на пізнання себе, своїх психологічних особливостей, розуміння взаємозв'язків між ними, а також прагне впливати на їх розвиток.

Жінка сьогодні готова прийняти на себе велику кількість ролей, заміщуючи більш важ-

ливими ті, які перестають набувати актуальності в її житті або доповнюючи власний рольовий спектр. Сучасна жінка залишається емоційною особистістю, здатною до співпереживання та співчуття, намагаючись приймати на себе ролі інших та виявляти емпатійні почуття по відношенню до оточуючого світу. Саме тому для нас є актуальним дослідження рольового кола сучасної жінки та його взаємозв'язку з особливостями розвитку її емпатії.

Поняття «роль» було введено у психологію Дж. Мідом та Р. Лінтоном у 30-х роках ХХ століття. Пізніше поняття соціальної ролі було сформовано в роботах Е. Дюркгейма, М. Вебера, Я. Морено, Т. Парсонса, Р. Парка, Р. Мертона, Ч. Кулі, Дж. Мура, А. Таллера, Т. Шибутані, Е. Берна, Г. Блумера, Э. Гоффмана та інших. У вітчизняній психології рольова

теорія особистості досліджувалась І. Коном, Я. Божович, В. Ядовим, П. Горностаєм, З. Мірошник, Н. Корабльовою, Л. Карамушкою, В. Федорчуком та ін.

Як ми зауважували, першим почав розглядати рольову теорію особистості Джордж Герберт Мід, роблячи акцент на народженні та становленні власного Я особистості. Д. Мід вказує, що людина постійно взаємодіє із суспільством, приймаючи його норми та правила, саме тому передбачити її поведінку в різних умовах неможливо. Необхідно зазначити, що людина є моделлю тих міжособистісних відносин, які найчастіше повторюються в її житті. Спілкуючись із різними людьми, реалізуючи різні ролі, особистість постає певним об'єднанням тих ролей, які постійно на себе приміряє. За визначенням Д. Міда: «Роль – це соціальна функція особистості; відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людини, в залежності від її статусу, позиції в суспільстві» [7].

Важливим поняттям у теорії ролей виділяють «прийняття ролі іншого». Під даним поняттям розуміють уявлення особистості самої себе на місці іншої людини, з якою вона взаємодіє в даний період часу, а також розуміння рольової поведінки іншої людини. Без такої відповідності не може виникнути взаємодія, взаємний вплив один на одного, а людина не може стати соціальною істотою, усвідомити значимість та відповідальність власних дій і вчинків.

Засновник психодрами та соціометрії, відомий психіатр, соціальний психолог та психотерапевт Якоб Морено наголошує на тому, що кожна особистість складається із певного набору ролей. Серед таких ролей вчений виокремлював: соматичні (або психосоматичні) ролі, які обумовлені потребами та емоціями особистості; психічні ролі, які розширюють сферу переживань людини; соціальні ролі, які розвиваються в структурі соціальної взаємодії; інтегративні (трансцендентні) ролі, які покликані для переходу особистості до загального погляду на світ [9].

І. С. Кон зауважує, що не існує одного єдиного значення поняття «роль» і наголошує на тому, що роль – це певний аспект поведінки, життєдіяльності особистості, який, по своїй суті, не можна назвати органічним та переживається як несправжнє, зовнішнє та відрізняється від істинного. Перебувати в ролі, на його думку, означає грати, прикидатись, вдавати та усвідомлювати штучність власної поведінки [5].

В свою чергу Т. Шибутані розрізняє 2 типи ролей – конвенціональні та міжособистісні. Конвенціональна роль характеризується як певний запропонований шаблон поведінки, який очікується від людини в конкретній ситуації. Міжособистісні ролі визначаються взаємодією людей один з одним.

В подальшому Т. Шибутані пропонує два поняття: «відігрування ролі» та «прийняття ролі». Відігрування ролі – це така організація поведінки людини, що відповідає нормам суспільства, а прийняття ролі – це певна вимога до особистості, відповідно якій їй необхідно уявляти себе на місці іншої людини, прагнути уявити, як саме вона виглядає очима іншого.

Більшість ролей, які приймає на себе людина, є особистісно незначущі для неї. Серед таких ролей можна виділити роль пішохода, роль покупця і т.п. Відсутність або наявність таких ролей людина непомітно сприймає, не акцентуючи увагу, не вкладаючи в них частину власного Я. Тоді як інші ролі, яких помітно менше, насамперед саме ті, які пов'язані з її головним статусом, сприймаються, як частина Я особистості. Втрата цих ролей може сприйматись людиною як внутрішня трагедія [10].

Л. І. Божович, досліджуючи формування особистості в дитячому віці, розглядає «роль» як механізм соціалізації. Посилаючись на дослідження зарубіжних психологів, які вивчають процес соціалізації, вона розкриває зміст основних понять теорії ролей, використовуючи такий приклад: людина займає у суспільстві певну позицію, а з нею обов'язково пов'язана сукупність прав та обов'язків. Виходячи з цього, суспільство можна розглядати як систему взаємодіючих позицій, а позицію – як структурно оформлену одиницю суспільства. Роль у такій інтерпретації означає сукупність дій, які виробляє суб'єкт реалізації займаної ним позиції [1].

Позиція пов'язана не лише з системою дій, а і з системою очікувань. Від людини, яка займає ту чи іншу позицію, оточуючі чекають на відповідні дії. І сама людина розраховує на певне ставлення до себе. Роль – це організовані дії щодо виконання позиції, а позиція є по суті система очікувань [1].

П. Горностай у своїх дослідженнях характеризував рольову позицію як місце в конкретній системі соціальних взаємин, де постійно змінюються соціальні функції. На думку П. Горностая рольова теорія особистості базується на понятті «локус рольового конфлікту», що визначає основну стратегію поведінки особистості в умовах рольового розвитку [2].

Значний внесок у дослідженні рольової теорії особистості зроблений З. М. Мірошник. Розглядаючи проблеми професійних ролей вчителя початкових класів автор зробила акцент на тому, що безпосереднє значення ролей, які виконує вчитель та рольова структура особистості, виступають основною метою, яку необхідно реалізувати в процесі підготовки справжнього фахівця, професіонала. Рольова структура особистості – це психологічне утворення, в якому

рольові профілі інтегровано в конструктивні моделі поведінки. Діапазон і кількість ролей визначаються різноманіттям соціальних груп, видів діяльності та відносин, у які включена особистість, а також її потребами і інтересами [8].

Не можемо не звернути увагу і на дослідження Л. Карамушки, яка запропонувала об'єднати ролі у дві групи:

- професійно-функціональні ролі;
- соціальні ролі.

Перші пов'язані із виконанням безпосередньо професійної діяльності, другі характеризуються проявом активності людини в інших сферах діяльності (сімейній, творчій і т.д.). При цьому автор зазначає, що як професійно-функціональні, так і соціальні ролі можуть бути найрізноманітнішими у своїх проявах (активними і латентними, груповими та індивідуальними, формальними або неформальними, ситуативними або довготривалими) [4].

Проаналізувавши теоретичні основи дослідження феномену ролі можемо зробити висновок, що роль сприймається як очікування, вид діяльності, поведінка, уявлення, стереотип, соціальна функція і навіть набір певних норм.

Поняття «емпатія» привертало увагу багатьох дослідників, серед яких Е. Тітченер, А. Адлер, К. Роджерс, К. Рудестам, А. Бодальов, І. Юсупов, Д. Ельконін, Г. Андреева, В. Бойко, Г. Перепечина, А. Меграбян та ін., але єдиного визначення даного поняття не виокремлюють. Емпатію визначають як соціально-психологічну властивість особистості, що передбачає здатність емоційно реагувати на переживання іншого, розпізнавати емоційні стани інших людей, давати адекватну відповідь як вербального, так і невербального типу на переживання інших людей. Одним із перших розглянути емпатію почав Е. Тітченер, акцентуючи увагу на тому, що емпатія – це властивість особистості, яка відображає той стан, в якому в полі емоційної сприйнятливості особистості знаходяться відображення переживання інших людей [3].

А. Адлер зробив припущення про те, що явище емпатії пояснюється існуванням вродженого почуття спільності. Тобто, емпатія може виступати невід'ємною рисою приналежності особистості до людського роду. Вважається, що емпатія гальмує міжособистісну агресію і є невід'ємним компонентом емоційної сфери особистості [3].

Експериментальною частиною дослідження було охоплено 146 жінок, віком від 29 до 40 років міста Кривого Рогу. Для дослідження особливостей рольового репертуару сучасної жінки нами була використана методика «Коло основних ролей особистості», розроблена та апробована Л. В. Куликовим, Є. А. Мудровою та Т. А. Фатеевою [6]. Дана методика допомагає виявити склад основних ролей особистості сучасної жінки (їх кількості, значимості, ступеню реалізації), характеристику взаємозв'язків між ролями та виявити рівень задоволеності особистістю сформованим колом ролей.

Аналіз отриманих даних проведеного дослідження дозволяє нам сформулювати та порівняти особливості виконуваних жінкою ролей та значимість кожної із них для неї.

Виходячи з результатів дослідження ми бачимо, що найбільш значимими ролями для жінок виступають ролі матері, дружини та доньки. Ці ж ролі є також виконуваними (прийнятими на себе) майже для кожної опитуваної. Дані результати є свідченням того, що незалежно від особливостей розвитку сучасного суспільства, його орієнтації на жінку-професіонала, жінку-кар'єристку, головними та сталими для жінок залишаються ролі у родинних зв'язках.

Серед ролей, які не посідають першого місця у постійності їх виконання, але показники близькі між частотою та значимістю ролі, можемо виділити ролі в професії. Сучасна жінка прагне до професійного розвитку, кар'єрного зростання, активно цьому сприяє, а тому вказані виконувани ролі даного критерію наближені до значимих, важливих.

Слід звернути увагу на ролі у творчій діяльності. За результатами дослідження та

Таблиця 1

«Коло основних ролей особистості»

Найчастіше згадані ролі	Рольове навантаження	Значимість ролі
Мати	100%	100%
Дружина	98%	96%
Донька	94%	89%
Подруга	74%	69%
Коханка	54%	32%
Господарка (прибиральниця, кухар і т.п.)	49%	44%
Ролі в професії	75%	74%
Ролі посадового статусу	52%	39%
Ролі користувача/власника	13%	5%
Творчість	15%	67%

наведеними у таблиці даними ми можемо побачити, що значимість цих ролей значно вища за постійність виконання цієї ролі. Тобто, жінка прагне розвинути себе в творчій діяльності, приділяти увагу власному хоббі, але постійність виконання цих ролей надто низька. Передусім це може бути пов'язано із нестачею вільного часу та браком матеріального забезпечення.

Проаналізувавши показники рольової недостатності та рольової надмірності можемо говорити про те, що більшість жінок (98%) відчувають саме недостатність виконуваних ролей. Це означає, що майже всі опитувані жінки хотіли б додатково виконувати ролі, які з будь-яких причин на даному етапі їм не вдається реалізувати. Серед найчастіше названих ролей даної категорії можемо виділити: художниця, акторка, фотограф, танцівниця, мандрівник. Відмічаємо, що більшість бажаних ролей, названих респондентами, ролі творчі або такі, що потребують додаткового вільного часу, певних матеріальних витрат та відсторонення (хоча б частково) від виконання ролей в родинних, дружніх, професійних зв'язках. За показником рольової надмірності було визначено, що переважають ролі домогосподарки, порадидача, керівника. Жінки, які виконують певну кількість ролей різних категорій та продовжують втілювати нові ролі відчувають, що спектр ролей поступово переповнюється і жінка вже не може виконувати велику кількість ролей одночасно або змінюючи їх. Саме тоді вона обирає певні пріоритети, намагаючись відмовитись від раніше прийнятих ролей. Жінки, які обирають пріоритетними напрямками творчість, саморозвиток, професійний розвиток, власне кар'єрне зростання поступово відчувають відсторонення до ролей домогосподарки, берегині домашнього вогнища. Схожі переживання відчувають ті жінки, які обирають залишатися в ролі господині домашнього затишку. Вони бажають відмовитись (перестати виконувати) професійні ролі, ролі керівників або ті, які заважають їм залишатися в обраних умовах.

Про схожу тенденцію свідчить і показник конфліктності ролей, в якому респонденти вказували ролі, які заважають їм виконувати інші. Більшість опитуваних жінок (88%) відмічають, що ролі в професії та ролі посадового статусу заважають виконувати ролі в родинних або дружніх зв'язках. 87% жінок вказують, що реалізації професійних ролей суперечить виконання таких ролей, як дружина, мати (88%), які, в свою чергу, перешкоджають і виконанню ролей у дружніх зв'язках (85%).

Для діагностики рівня емпатії сучасних жінок нами була використана методика І. Юсупова «Діагностика рівня емпатії». [10] За результатами дослідження рівня емпатії опитуваних жінок ми побачили, що більшість із них (86%)

мають середній рівень емпатійності, 14% – низький рівень.

Нормальний (середній) рівень емпатійності притаманний переважній більшості опитуваних нами сучасних жінок. Слід зауважити, що вони не належать до особливо чутливих осіб. У міжособистісних відносинах вони, скоріше, схильні робити висновок про людей за їхніми вчинками, ніж довіряти своїм особистим враженням і почуттям. У спілкуванні такі жінки уважні, намагаються зрозуміти більше, ніж їм просто сказали, але при надмірному виливі почуттів співрозмовника відчувають роздратованість. Притримуються правила, що прийнятніше не висловлювати свою точку зору, не будучи впевненою, що вона буде прийнята. Під час читання художніх творів або перегляду фільмів частіше стежать за певною дією, ніж за переживаннями героїв твору чи кіно. Таким жінкам важко прогнозувати розвиток взаємовідносин між людьми, вчинки яких для них іноді можуть стати несподіваними. Вони не мають розкутості почуттів, що заважає повноцінному сприйняттю людей, які їх оточують.

14% опитуваних жінок показали низький рівень емпатії, що є свідченням того, що вони відчувають труднощі у встановленні контактів з оточуючими людьми та некомфортно почувуються в гучних компаніях. Ці люди не відрізняються власною високою емоційністю та часто не розуміють емоційних проявів у вчинках інших людей. В професійній діяльності ці люди надають перевагу чітким і конкретним справам та намагаються відсторонитись від роботи з людьми.

Для виявлення залежності між отриманими даними задіяних методик нами був використаний кореляційний аналіз. Значущі кореляційні зв'язки всіх задіяних в дослідженні показників при $N=146$ визначалися на рівні $p \leq 0,05$ та $p \geq 0,001$. Значущим для нас буде показник при $r_{xy} \geq 0,30$ ($p < 0,05$) та $r_{xy} \geq 0,39$ ($p < 0,01$).

За отриманими результатами ми виявили прямий кореляційний зв'язок між шкалами «Емпатія до батьків» та загальною оцінкою значимості ролей ($r=0,355$, при $p < 0,05$). Отриманий результат може свідчити про те, що установлені історично взаємозв'язки батьки – дитина відбиваються у свідомості особистості під час виконання різних ролей. Жінки, які мають високий показник емпатійності до власних батьків надають високої значимості власним виконуваним ролям.

При цьому нами в дослідженні був виявлений обернений функціональний зв'язок між тією ж шкалою «Емпатія до батьків» та конфліктністю ролей ($r = -0,352$, при $p < 0,05$). Такий зв'язок показує, що відчуваючи високий рівень емпатії до батьків жінка в меншій мірі відчуває конфліктність між реалізованими нею ролями. Історично батьки виступа-

ють підтримкою, опорою для сучасної жінки, вона сама виконує роль матері та відчувачи зі сторони родини сприяння, розуміння, допомогу може організувати власний рольовий спектр таким чином, щоб уникати в ньому певних рольових конфліктів.

Також були виявлені обернені кореляційні зв'язки між показником «Емпатія до тварин» та шкалами рольової недостатності та рольової надмірності ($r = -0,459$, при $p < 0,01$ та $r = -0,361$, при $p < 0,05$ відповідно). Отримані результати свідчать про те, що виявлення високого рівня емпатії у сучасних жінок до тварин дають можливість гармонізувати їм власну рольову наповненість та уникнути недостатності та надмірності кількості виконуваних ними ролей.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на взаємозв'язок між шкалою «Емпатія до літніх людей» та показниками шкал методики «Коло основних ролей особистості». Зауважимо, що всі отримані кореляційні зв'язки виявились оберненими. Так, обернений кореляційний зв'язок спостерігається між шкалою «Емпатія до літніх людей» та показником рольового навантаження ($r = -0,335$, при $p < 0,05$). Такий результат вказує на те, що високий рівень емпатії до літніх людей призводить до зняття рольового навантаження. Це може пояснюватись передусім тим, що літні люди потребують певної уваги до себе та допомоги з боку оточуючих (в даному випадку жінок, які брали участь в опитуванні). Відповідно до цього жінка не може прийняти додатково на себе інші ролі, так як її ресурс та вільний час спрямований на увагу до літніх людей, що перебувають у її оточенні. В деяких випадках жінка може відчувати необхідність відмовитись від деяких ролей задля того, щоб мати можливість проявляти емпатійні почуття до літніх людей.

Обернений функціональний зв'язок спостерігається також між шкалою «Емпатія до літніх людей» та показником рольової недостатності ($r = -0,319$, при $p < 0,05$). Тобто, чим вищий рівень емпатійності відчуває жінка до літніх людей, тим меншу рольову недостатність вона відчуває. Це може бути пов'язано з тим, що недостатність певних ролей рольової структури сучасної жінки компенсують виконувани нею ролі по відношенню до літніх людей, на які вона витрачає більше власного ресурсу та потенціалу.

Також оберненим кореляційним зв'язком характеризується взаємозалежність емпатії до літніх людей та показника дефіциту реалізації ролей ($r = -0,345$, при $p < 0,05$). Такий взаємозв'язок розкриває залежність між кількістю виконуваних ролей та можливістю проявляти емпатію до літніх людей. Якщо жінка проявляє високий рівень емпатії до таких оточуючих, то вона не відчуватиме дефіциту у реалізації ролей. Це може бути зумовлено заміщенням

нестачі ролей проявом особливої уваги до людей похилого віку.

Найбільше кореляційних зв'язків між шкалами методик «Діагностика рівня емпатії» та «Коло основних ролей особистості» було виявлено за показником «Емпатія до дітей».

Прямий функціональний зв'язок виявляється між шкалами «Емпатія до дітей» та рольовим навантаженням ($r = 0,414$, при $p < 0,01$). Всі опитувані нами жінки вказали роль матері як таку, що реалізують у своєму житті. За результатами методики «Діагностика рівня емпатії» нами також був виявлений високий рівень емпатії до дітей серед опитуваних жінок. Виходячи із результатів кореляційного аналізу можемо зробити висновок про те, що проявляючи емпатійні почуття до дітей рольове навантаження жінки також зростає, кількість прийнятих і виконуваних нею ролей збагачується новими. Серед таких ролей можна виділити не лише роль матері, а й гравця, няньки, порадирика, друга і т.п.

Також прямим кореляційним зв'язком характеризується взаємозалежність між «Емпатією до дітей» та показником оцінки значимості ролей ($r = 0,706$, при $p < 0,01$). Такий результат може бути пояснений тим, що сучасна жінка відчуває відповідальність за власне життя і життя дітей. Тому її ролі обдумані та набувають значимості, адже від їх виконання залежить не лише її майбутнє, а й майбутнє дитини.

Ще один прямий функціональний зв'язок виявлений серед показників «Емпатія до дітей» та показником рівня реалізації ролей ($r = 0,640$, при $p < 0,01$). Сучасна жінка, яка зберігає роль матері у своєму рольовому потенціалі та відчуває емпатійні почуття до дітей на вищому рівні реалізує всі свої прийняті ролі. Це пов'язано з почуттям її відповідальності за благополуччя родини, а також з тим, що велика кількість прийнятих ролей жінкою-матір'ю пов'язана з дітьми та вони виступають однією із детермінант розвитку жінки.

Серед показників шкал методики «Діагностика рівня емпатії» були виявлені обернені кореляційні зв'язки між показником «Емпатія до дітей» та шкалами рольової недостатності та А3 рольової надмірності ($r = -0,414$, при $p < 0,01$ та $r = -0,349$, при $p < 0,05$ відповідно). Ці показники є свідченням того, що відчуваючи емпатійні почуття до дітей жінка здатна гармонізувати свій спектр ролей, уникнути як його недостатності, так і надмірності, тобто прийняти бажані ролі, які б хотіла реалізувати та відмовитись від тих ролей, реалізація яких призводить до дисгармонії її рольового потенціалу. Жінка, яка знаходиться в погодженості із власним спектром ролей здатна виявляти співпереживання, турботу до дітей.

Значимі кореляційні зв'язки були виявлені між «Емпатією до незнайомих людей» та шкалою рольової недостатності ($r = -0,404$, при $p < 0,01$), а також шкалою дефіциту реалізації ролей ($r = 0,494$, при $p < 0,01$). Такі результати можуть бути пояснені тим, що виявляючи емпатійні почуття до незнайомих людей жінка наповнює свій особистий рольовий потенціал різними ролями (по відношенню до незнайомих людей), не відчуваючи при цьому недостатності ролей. Але, звернувши увагу на прямий функціональний зв'язок даної шкали із шкалою дефіциту ролей можемо зробити висновок про те, що ці «наповнюючі» ролі в подальшому не часто використовуються самою жінкою, що призводить до відчуття дефіциту реалізації ролей.

Аналізуючи загальний показник рівня розвитку емпатії та порівнюючи його із показниками шкал за методикою «Коло основних ролей особистості» нами був виявлений обернений кореляційний зв'язок зі шкалою рольової недостатності ($r = -0,507$, при $p < 0,01$). Високий рівень розвитку емпатії сучасної жінки спонукає її до виконання більшої кількості ролей, тим самим наповнюючи її рольовий спектр. Можемо також стверджувати, що жінка, яка не відчуває рольової недостатності, тобто поєднує у собі велику кількість різноманітних ролей, якими оперує та реалізує у своїй діяльності, здатна до вираження емпатійних почуттів по відношенню до оточуючих.

Прямий функціональний зв'язок виявлений між загальним рівнем розвитку емпатії та оцінкою реалізації ролей ($r = 0,434$, при $p < 0,01$). Проявляючи емпатійні почуття до різних об'єктів та суб'єктів, що оточують жінку, вона приймає на себе певні ролі, пов'язані з ними. В подальшому, виражаючи до оточуючих емпатійні почуття жінка реалізує ці ролі. Тому, чим яскравіше виражений рівень емпатії у жінки, тим вищим буде рівень реалізації її ролей.

Висновки з проведеного дослідження. Рольове коло сучасної жінки представляє собою певну структуру виконуваних та бажаних ролей, які жінка намагається реалізувати

у власній діяльності для досягнення певного результату. Репертуар ролей жінки в умовах сьогодення значно змінився та наповнився. Зберігаються історично закладені притаманні жінці ролі матері, дружини, орієнтовані на збереження домашнього затишку, але виникають і абсолютно нові ролі – професіонала, творця. Аналіз отриманих кореляційних зв'язків дає нам можливість говорити про те, що існує взаємозв'язок між особливостями рольового репертуару сучасної жінки та рівнем розвитку емпатії. Емпатійні почуття, виявлення яких притаманне сучасним жінкам, дозволяють набути та виконувати яскравіший спектр ролей сучасною жінкою. Різноманіття виконуваних ролей, їх кількість, якість та задоволеність жінки власним колом ролей зумовлюють і розвиток емпатії, емпатійних почуттів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божович Л.І. Етапи формування особистості в онтогенезі. Зап. психол., № 4, 1978. С. 23–36.
2. Горностай П. П. Особистість та роль : Рольовий підхід в соціальній психології особистості. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2007. 312 с.
3. Максименко С. Д. Психологія у соціальній та педагогічній практиці. Київ, 1998. 536 с.
4. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 344 с.
5. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. Київ: Либідь, 2005. 304 с.
6. Куликов Л. В. Мудрова Е. А., Фатеева Т. А. Соціальна психологія: діалог Санкт-Петербург – Якутск. СПб., 2002. С. 127–133.
7. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста: Пер. з англ. Київ: Український центр духовної культури, 2000. 374 с.
8. Мірошник З.М. Психологічна характеристика соціальної ролі у структурі особистості сучасного вчителя. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку, 2009. № 4, С. 24–25.
9. Морено Я. Психодрама. Пер. з англ. Вид-во ЕКСМО-Пресс, 2001. 528 с. ISBN 5-04-008402-1.
10. Shibutani T., society and personality: an interactionist approach to social psychology. N. J.: Prentice-hall, inc., 1961. 630 pp.